

ILM-FAN MUAMMOLARI TADQIQOTCHILAR TALQINIDA

KITOB

RESPUBLIKA ILMIY KONFERENSIYASI

ILM

TADQIQOT

TAHLIL

FAN

TA'LIM

YANGI O'ZBEKISTON

INNOVATSIYA

MAKTAB

BUYUK KELAJAK

UCHINCHI RENESSANS

@TALQINVATADQIQOTLAR

KONFERENSIYA QATNASHCHILARI:

- ✓ TALABALAR
- ✓ MAGISTRANTLAR
- ✓ DOKTARANTLAR
- ✓ YOSH OLIMLAR
- ✓ O'QITUVCHILAR

Aniq fanlar

Tabiiy fanlar

Tibbiyot fanlari

Texnika fanlari

Ijtimoiy-gumanitar fanlar

San'at va madaniyat fanlari

Jismoniy tarbiya va sport

Iqtisod fanlari

Filologiya fanlari

Pedagogika fanlari

Psixologiya fanlar

TALQINVATADQIQOTLAR.UZ

+99891-152-93-14

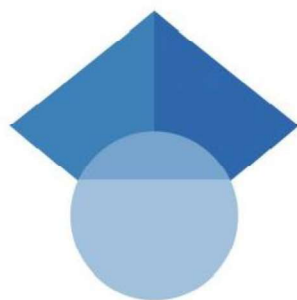
Ushbu ilmiy konferensiya “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ilm-fan va ta’lim sohasini rivojlantirishga qaratilgan tegishli qarorlarida ko‘zda tutilgan vazifalar ijrosini ta’minlash, talabalar, magistrantlar, doktorantlar va yosh olimlarning ilmiy tadqiqot natijalarini keng yoritish maqsadida “Talqin va tadqiqotlar” ilmiy-uslubiy jurnali tahririyati (O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalarni rivojlantirish agentligining 1540-sonli Guvohnoma, ISSN 2181-3035, talqinvatadqiqotlar.uz veb-sayti) tomonidan tashkil etib boriladi.

“Ilm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida” mavzusidagi respublika ilmiy konferensiyasi

MATERIALLARI TO‘PLAMI

25-dekabr, 2024-yil

Google Scholar

**“Ilm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida” mavzusidagi
respublika ilmiy konferensiyasi
tahrir kengashi:**

Abdukarimov Jamoliddin Ahmadaliyevich

Xo‘jand davlat universiteti dotsenti (Tojikiston)

Djo‘rayev Mabruk Ma‘murjon o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Alisher Navoiy nomidagi

Davlat adabiyot muzeyi

Masharipova Gularam Kamilovna

Falsafa fanlari doktori, professor

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti

Qozoqov Tohirjon Qodiraliyevich

Namangan davlat universiteti, tarix fanlari nomzodi, dotsent

Zokirov Sanjar Ikromjon o‘g‘li

Farg‘ona politexnika institutining “Intellectual muhandislik tizimlari” kafedrasida katta

o‘qituvchisi, fizika-matematika fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich

Farg‘ona davlat universiteti mevalilik va sabzavotchilik kafedrasida mudiri

q.x.f.f.d (PhD)

Berdieva Lobar Norqobulovna

Qashqadaryo viloyat Pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish

Milliy Markazi “Pedagogika, psixologiya va ta’lim texnologiyalari”

kafedrasida o‘qituvchisi

Xamraqulov Serobjon Soliyevich

Qo‘qon davlat pedagogika instituti, PhD

Raximova Zuxraxon Maxmudovna

O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

Baymenova Kamshat Saparbayevna

Berdaq nomidagi Qoraqalpog‘ davlat universiteti

Bazarov Otabek Odilovich

Qo‘qon davlat pedagogika instituti, PhD

G‘ulomova Nargiza Sa’dullayevna

Navoiy VXTXQTMOHM Tillarni o‘qitish metodikasi katta o‘qituvchisi

Djumaniozova Enajon Kutimovna

Toshkent arxitektura qurilish instituti xorijiy tillar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Urazmetova Shoira Azatbayevna

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalar universiteti

Urganch filiali o‘qituvchisi,

pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARNI “TESKARI O‘QITISH”GA METODIK TAYYORLIGINI RIVOJLANTIRISH

Hamidova Laylo Kamildjonovna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Aralash ta’lim” (Blended Learning) texnologiyasining modellaridan biri bo‘lgan “Teskari o‘qitish” (Flipped Learning) haqida yoritilgan. Bugungi kunda ta’lim tizimiga kirib kelayotgan ushbu yangicha o‘qitish modelini joriy etish va bo‘lajak o‘qituvchilarni “teskari o‘qitish (Filpped Learning)”ga metodik tayyorligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari yoritib berilgan. Shuningdek, ta’lim jarayonida “Teskari o‘qitish” modelidan foydalanishning afzalliklari keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: teskari o‘qitish, flipped learning, blended learning, ta’lim texnologiyalari, bo‘lajak o‘qituvchi.

Hozirgi kunda oliy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish yo‘llari, ta’lim oluvchilarning kasbiy tayyorgarligini rivojlanishida raqamli texnologiyalar ahamiyati, ulardan oqilona va samarali foydalanish talablari keng o‘rganilmoqda. Shuningdek, hozirgi globallashuv davrining muhim ehtiyoji bo‘lgan talaba yoshlarning bilim faolligini, dunyoqarashini va motivatsiyasini oshiruvchi zamonaviy o‘quv jarayoni vositasi sifatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli texnologiyalarni qo‘llash nazariyasi muammolari dolzarbligi ko‘zga tashlanmoqda.

Oliy pedagogik ta’limda aralash o‘qitish modellaridan foydalanish kiritilganda, aralash ta’lim turli resurslarni, xususan, yuzma-yuz o‘quv mashg‘ulotlari va elektron ta’lim elementlarini o‘zida mujassam etgan o‘qitish usuli ekanligi tushuniladi. Aralash ta’lim rasmiy o‘quv dasturi bo‘lib, unda talabalar qisman bo‘lsa ham elektron, onlayn formatda o‘qitiladi va shu bilan birga o‘rganish vaqti, kursi va tezligini nazorat qilishning ba’zi elementlari mavjud. Qisman o‘qitish talabalarning

uyidan tashqarida va ichkarida amalga oshiriladi. Bunday o'rganish natijasida integratsiyalashgan o'rganish tajribasini ta'minlash uchun turli usullardan foydalaniladi[2].

“Aralash ta'lim” atamasi 1990-yillarning oxiridan boshlab professional adabiyotda qo'llanila boshlandi. B.Tomlinson va C.Whittaker o'zining “Ingliz tilini o'qitishda aralash ta'lim: Kursni loyihalash va amalga oshirish” nomli qo'llanmasida “aralash ta'lim” (Blended Learning) tushunchasi biznesdan kelib chiqqan bo'lib, u “korporativ kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash jarayonini tavsiflash uchun ishlatilgan va shundan keyingina oliy ta'lim bilan bog'liq masalalarda qo'llanila boshlangan” degan fikrni ilgari surgan[7]. Tadqiqotchilar aralash ta'limni mutlaqo yangi hodisa sifatida emas, balki o'zgaruvchan muhitda an'anaviy shakllarning mantiqiy, izchil rivojlanishi deb hisoblashadi. “Aralash ta'lim texnologiyasi” termini birinchi bor 1999-yilda AQSHning Interactive Learning Center pryec-relizida keltirilgan va ular tomonidan EPIC Learning deb yuritilishi taklif etilgan. Media materiallarda:«...Biz o'zimizning Blended learning nomli metodologiyani qo'llab, internet orqali ta'lim olish uchun dasturiy ta'minotni taqdim etamiz» deyilgan. Oliver va Trigvellarning (2005) qayd etishicha, aralash ta'lim muammosiga bo'lgan qiziqishni kuchayishi o'quv jarayonida axborot texnologiyalarni faol qo'llanilishi bilan tushuntiriladi. Ushbu fikrni tasdiqlanishini ko'pgina boshqa izlanuvchilar ishlarida uchratishimiz mumkin. Bonk va Graham (2006) aralash ta'limni “yuzma-yuz” (face-to-face instruction) va kompyuter yordamidagi (computer-mediated instruction) ta'limning birlashishi deb ta'rif beradilar [6].

Oliy pedagogik ta'lim muassasalari talabalarida kasbiy tayyorgarlikni shakllantirish va uni rivojlantirish, mazkur jarayonga nisbatan tizimli, kompleks yondashuvni taqozo etadi. Bo'lajak o'qituvchining chuqur bilimga, samarali faoliyat yurita olish mahoratiga ega bo'lishi ma'lum fan asoslari borasida unda yetarli nazariy hamda amaliy bilimlarning, ta'lim jarayonida yangiliklardan unumli foydalanish malakasining qanchalik shakllanganligiga bog'liqdir.Ma'lumki, bugun barcha davlatlar ta'limga imkon qadar ko'p yangilik kiritishga intilmoqda. Bugungi

yangiliklar ularga uyushgan, rejali, ommaviy yondashuvni talab etadi. Zero, ta’limdagi yangiliklar kelajak uchun uzoq muddatli investitsiyalardir [3].

Respublikamizda so’ngi yillarda bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining metodik tayyorligini takomillashtirish, boshlang’ich sinflarda ta’lim jarayonini axborot texnologiyalari vositalaridan foydalangan holda tashkil etish, kompetentli mutaxassis va kasbiy kompetensiyani rivojlantirib, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning huquqiy me’yoriy asoslari yaratilmoqda.

Kasbiy faoliyatni amalga oshirishga tayyorlikni rivojlantirish vositasi talabalar tomonidan ilmiy va uslubiy bilimlarni o’zlashtirishdir. Talabalar pedagogika va psixologiya asoslarini, rivojlanish va tarbiya psixologiyasini va umumiy kasbiy davrning boshqa fanlarini o’rganayotganda ushbu kurslarda ushbu tayyorgarlikning asosi qo’yiladi. Ushbu asosiy bilimlarni keyingi o’quv kurslarida qo’llash, kasb-hunar pedagogik ta’lim bakalavriatlarini tayyorlashning asosiy tarkibiy qismi ularning uslubiy tayyorgarligiga aylanadi, natijada o’zlashtirilgan uslubiy kompetentsiyalar yig’indisi hisoblanadi. Ijtimoiy fanlar tizimida “tayyorlik” tushunchasining ontologik ifodasini ko’rib chiqish va umumlashtirishda ushbu tushuncha nazariy va amaliy yondashuvlarning turli ko’rinishlarida o’rganilishini hisobga olish kerak. Shunday qilib, tadqiqotchilar bunday turlarni psixologik, axloqiy-psixologik va oddiygina “tayyorlik” deb hisoblashadi.

Tayyorlik masalasi Slastenin V.A., Kuzmina N.V., Sherbakov A.M. kabi olimlarning pedagogik faoliyatni o’rganishi bilan bog’liq holda ko’rib chiqiladi. Shuni ta’kidlash kerakki, umuman olganda, turli xil faoliyat turlariga tayyorgarlikni rivojlantirish muammosi bo’yicha psixologik-pedagogik manbalarda yetarli materiallar yaratilgan. Shu bilan birga, bir qator olimlar insonning turli xil faoliyat turlariga tayyorgarligini rivojlantirish mumkin, deb hisoblashadi. Tayyorlik tuzilishi haqida gapiradigan bo’lsak, shuni aytishimiz mumkinki, tadqiqotchilar o’nlab turli xil tarkibiy qismlarni ko’rib chiqadilar, bu esa ushbu konsepsiyaning aniqligi va ko’p qirrali xususiyati yo’qligidan dalolat beradi.

Shuning uchun ham bo‘lajak o‘qituvchini ta‘lim faoliyatining asosiy turlariga (o‘quv-uslubiy, tarbiyaviy va ilmiy ishlarga) tayyorlash uchun ularni ushbu faoliyat turlariga imkoni boricha jalb etish zarur.

“Tayyorlik”, “kasbiy tayyorgarlik” tushunchalarining asosiy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda va “uslubiy”, “uslubiy ish” atamalarining mazmunini hisobga olgan holda, biz “tayyorlik”, “kasbiy tayyorgarlik” tushunchasining mazmunini aniqlashga kirishdik. Kasbiy lug‘atlarda “metodika”

- a) o‘qitish usullari haqidagi fan yoki biror narsani o‘rgatish usullari majmui;
- b) qat’iy izchil, rejaga qat’iy amal qiladigan tizimli jarayon.

O‘z navbatida, “uslubiy” munosib, to‘g‘ri, puxta, bosqichma-bosqich talqin etiladi; ma‘lum tartib, usul, qoida bo‘yicha tuzilgan. Pedagogik ta‘lim bakalavriyatining uslubiy tayyorgarligining asosiy tarkibiy qismlari sifatida olimlar quyidagi tarkibiy qismlarni keltirib o‘tadi: motivatsion, kognitiv, operativ va aks ettiruvchi.

Motivatsion komponent-sub’ektning umuman kasbiy xulq-atvorining yo‘nalishini, uning amalga oshirilayotgan faoliyatning muayyan jihatlariga yo‘naltirilganligini, shuningdek, o‘qituvchining dunyoqarashi, tamoyillari va individual shaxsiy xususiyatlarini (muloqot uslubi, hissiylik) o‘z ichiga oladi.

Kognitiv komponent - bu o‘qituvchining o‘qitishni tashkil etishning uslubiy, maxsusilmiy, kasbiy-pedagogik asoslarini qo‘llashdagi bilim darajasiga asoslanadi.

Operatsion komponent-o‘qituvchining uslubiy faoliyati - kognitiv, loyiha, o‘qitish, baholash va tadqiqot uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma va ko‘nikmalar tizimini shakllantirishni nazarda tutadi.

Refleksiv komponent-bu oxirgi komponent bo‘lib, uni o‘qituvchining o‘z kasbiy faoliyatini tushunish qobiliyati, o‘z rivojlanish darajasini amalga oshirish qobiliyati, buning asosida o‘z ta‘lim faoliyatini o‘z-o‘zini boshqarish va o‘z-o‘zini takomillashtirish qobiliyati sifatida tushunish mumkin.

Nazariy tayyorgarlik kasbiy fikrlash qobiliyatini uslubiy jihatdan rivojlantirish bilan bog‘liq bo‘lib, o‘quv faoliyatining tarkibiy qismlaridan biri sifatida uslubiy ishlarni o‘z ichiga olgan holda olib borishga tayyorlikdir.

Amaliy tayyorgarlik esa kasbiy pedagogik faoliyatni amalga oshirish uchun rivojlangan ko‘nikmalar bilan belgilanadi [5].

Ta’limda innovatsion texnologiyalar o‘qitishda muayyan yondashuvlarni qo‘llash asosida qo‘llaniladi ya’ni, yangi texnologiyalarni rivojlantirish uchun asos bo‘lgan talablar va maqsadlarni o‘z ichiga olgan tamoyillar shular jumlasidandir. Pedagogik sohadagi barcha innovatsiyalar jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining hozirgi bosqichiga aniq mos kelishiga asoslanadi. Hozirgi vaqtda ular o‘quvchilarning mustaqilligini rivojlantirishga, o‘z-o‘zini o‘rganish va o‘z-o‘zini rivojlantirish qobiliyatlarini shakllantirishga, o‘quv dasturlarini mexanik ravishda emas, balki ongli ravishda o‘zlashtirishga qaratilishi kerak. Ta’lim sohasidagi innovatsion texnologiyalar doimiy ravishda rivojlanib, ularning turlari kengayib bormoqda.

Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlardagi bir qator maktablarda ham, universitetlarda ham **“Flipped Learning”** texnologiyasidan foydalanish uchun resurslarni ishlab chiqish mexanizmlari tashkil qilingan. Shuning uchun ham ta’limda keng tarqalgan texnologiyalardan foydalanish ayni muddaodir. Bu texnologiyalar ichida chet el ta’lim tizimida keng qo‘llanilib kelinayotgan **“Flipped Learning”** texnologiyasi dunyo davlatlari ichida yuqori reytinglarni egallab kelmoqda.

“Teskari o‘qitish” bu oddiy o‘qitish jarayonini quyidagi tarzda “aylantirish” imkonini beruvchi aralash ta’lim shaklidir. Bunda bilim oluvchilar uy vazifasi o‘rniga yangi o‘tilishi lozim bo‘lgan mavzu yuzasidan tayyorlangan materialni tomosha qilishadi. Internetdagi qisqa video ma’ruzalardan o‘quvchi nazariy materiallarni mustaqil ravishda o‘rganadi va dars vaqtida asosiy e’tibor amaliy vazifalarni birgalikda bajarishga qaratiladi. Bu orqali o‘qituvchi va o‘quvchi fan yuzasidan amaliy mashg‘ulotlar bilan shug‘ullanishga ko‘proq vaqt sarflash imkoniga ega bo‘ladi. Bugungi kunda tez intilish va onlayn kontent yaratish hamkorlik va tarqatish vositalarining keskin o‘sishi amaliyotchilarga teskari o‘rganishni ta’minlash uchun qulay vositalar to‘plamini taqdim etadi. Video yaratish (masalan, Screnr va Webinaria) va tarqatish vositalari (masalan, Youtube va Vimeo) osongina aylantirilgan tarkibni yaratish imkoniyatini beradi. Shu bilan bir qatorda qayta

foydalanish uchun mavjud bo‘lgan ko‘plab ommaviy axborot vositalari mavjud (masalan, iTunesU Khan Academy va Open Yale Courses). Texnologiya zaruriy shart bo‘lmasa-da (to‘g‘rilangan matnga asoslangan kontent xuddi video kontent kabi qimmatlidir), shubhasiz, web 2.0 texnologiyasi va o‘rganish nazariyasi kesishishi teskari ta’limni aralash ta’lim spektriga qimmatli qo‘shimcha bo‘lishga imkon berdi.

Auditoriyada o‘qitishning teskari modeli talabalarning odatdagi auditoriyadan tashqari faoliyati (masalan, muammoni hal qilish amaliyoti) sinfda olib boriladigan model sifatida tavsiflanadi. Auditoriyadagi mashg‘ulot odatda auditoriyada qanday amalga oshirilishidan farqli o‘laroq (masalan, tushuntirish, ma’lumot uzatishni o‘rgatish) darsdan tashqarida va dars boshlanishidan oldin yakunlanadi. “Teskari modul” atamasi sinfni teskari tomoniga aylantirishni o‘z ichiga olgan o‘qitish usulini anglatadi. “Teskari modulning” ko‘plab afzalliklaridan biri shundaki, u o‘qituvchilarga talabalar bilan bevosita ishlashga ko‘roq vaqt sarflash imkonini beradi. Talabalarni samarali baholash uchun sinfda viktorinalar yoki testlardan foydalanish talabalarning bevosita muloqotiga sarflangan vaqtni non-interaktiv baholashni foydasini kamaytiradi [6].

Olimlarning fikricha, pedagogik oliy ta’lim muassasalari uchun aralash ta’limning quyidagi modellaridan foydalanish samarali natija beradi: masalan, pedagogik fanlarni o‘qitish (“Pedagogik mahorat”, “Pedagogika tarixi”, “Qiyosiy pedagogika”): “Flipped Model”, “Rotation Model”, (Laboratoriya aylanish modeli). Bunda quyidagilarni inobatga olish lozim:

- ✓ o‘quv kursi (abituriyentlarning ta’lim va malaka darajasi);
- ✓ fanning o‘quv rejasidagi o‘rni;
- ✓ o‘qitishni tashkil etish shakli (kunduzgi, sirtqi, dual);
- ✓ fakultetning o‘ziga xos xususiyatlari (gumanitar, texnik);
- ✓ fanning maqsadi, vazifalari, kutilayotgan dasturlashtirilgan natijalari, mazmuniga muvofiqligi;
- ✓ o‘quv va kognitiv faoliyatni nazorat qilish shakli (og‘zaki, yozma, kredit, imtihon);
- ✓ moddiy-texnik jihozlar va ta’minot (internetga kirish, jihozlarning soni);

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida aralash ta'limning teskari o'qitish (Flipped learning) modeli asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirishda, bilim, ko'nikma, malakalarini mustahkamlashda, ularni fanga bo'lgan qiziqishni oshirishda yordam beradi. Mazkur ta'lim texnologiyasining o'quv jarayonida qo'llanilishi ta'lim tizimini rivojlantirishning zamonaviy bosqichida mavjud pedagogik tizim funksiyalarini tubdan o'zgartirish, jumladan, o'qituvchi rolini bir shakldan boshqa shaklga o'tkazish, innovatsion va kommunikatsiya texnologiya vositalarini joriy qilish, aralash va masofaviy ta'lim shakllarini keng yoyish, o'quvchining mustaqil o'quv faoliyatini oshirish va uzluksiz ta'limga yo'naltirish, o'quvchining individual psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim berish yo'llarini izlab topishga imkon beradi. Ta'limda Flipped learning texnologiyasidan foydalanish ham iqtisodiy, ham ijtimoiy foyda beradi. Shuning uchun ham bu boradagi nazariy, uslubiy va boshqa jihatlar davr talablari asosida takomillashtirilishi bugungi kunning dolzarb vazifalardan biri ekanligini unutmashimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 8.10.2019 yildagi “O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF–5847 sonli Farmoni <https://lex.uz/ru/docs/>
2. Mingbaeva B.U. Zamonaviy ta'lim yondashuvlari asosida ta'lim samaradorligini ta'minlashda interfaol usullardan foydalanish // Ilmiy-amaliy konferensiya. — Buxoro, 2019. — B. 305
3. Madatov I.Y. Blended learning ta'lim texnologiyasi asosida talabalarning mustaqil ta'limini samarali tashkil etishni takomillashtirish/ PhD Dissertatsiya. — Samarqand, 2023. — 133 b.
4. Begbo'tayev A.E. “Tarmoq texnologiyalari” fanini o'qitishni takomillashtirishning ilmiy- pedagogik asoslari. Monografiya. — Toshkent, 2020. — 125 b